

Argumentacija v jeziku: med argumentativnimi vezniki in polifonijo¹ Esej iz intuitivne epistemologije

IGOR Ž. ŽAGAR

Pedagoški inštitut, Gerbičeva 62, SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

Francoski lingvist Oswald Ducrot že skoraj tri desetletja razvija novo, drugačno teorijo argumentacije, "teorijo argumentacije v jeziku"(TAJ), s katero raziskuje argumentativni potencial jezika kot sistema. S TAJ želi pokazati, da so v jezik kot sistem že vpisane določene argumentativne lastnosti, da lahko jezik na nekaterih ravneh argumentira sam po sebi, obenem pa naši, dialoški in interaktivni argumentaciji vsili določene omejitve.

Teorijo argumentacije v jeziku bi lahko povzeli v treh osnovnih, soodvisnih trditvah:

I. Argumentativno v jeziku prevladuje nad informativnim (oz. "dejstvenim").

II. Semantični opis neke izjave je odvisen od (njenih) možnih nadaljevanj, ne pa od njenega razmerja do "dejstev"

III. V argumentativnih nizih ((A)rgument > (S)klep) je semantična vrednost argumenta in sklepa odvisna od njunega medsebojnega razmerja.

Namen pričujočega članka je, ob prikazu razvoja teorije od argumentativnih členkov do vpeljave polifonije, osvetliti zgornje trditve.

Ključne besede: argumentacija (v jeziku), argumentativni vezniki, argumentativna usmeritev, polifonija, Bahtin, Ducrot

ABSTRACT

ARGUMENTATION IN THE LANGUAGE-SYSTEM: BETWEEN ARGUMENTATIVE CONNECTIVES AND POLYPHONY

AN ESSAY IN INTUITIVE EPISTEMOLOGY

For almost thirty years now a French linguist Oswald Ducrot has been trying to develop a new theory of argumentation, a theory of "argumentation in the language-system" (TAL), a theory that explores the argumentative potential of language itself. TAL tries to show how certain argumentative features are already written into the language as a system; how, on certain levels, language can argue by and for itself; and how it can (and does) impose restrictions on our own (dialogical and interactive) argumentation.

¹ Članek je bil predstavljen na 6. Mednarodni konferenci iz jezikovne pragmatike, ki je v organizaciji International Pragmatics Association (IPrA) julija 1998 potekala v Reimsu, v Franciji.

Theory of argumentation in the language-system can be summed up in three interdependent claims:

I. Argumentative in language prevails over the informative (i.e. "factual").

II. Semantic description of an utterance depends on its possible follow-ups, and not on its relation to the "facts".

III. In argumentative strings ((A)rgument > (C)onclusion) the semantic value of the argument depends on the semantic value of the conclusion and vice versa.

The goal of the present article is to shed some (more) light on these claims by analysing the development of Ducrot's theory from argumentative particles to the introduction of polyphony.

Key words: argumentation (in the language-system), argumentative connectives, polyphony, Bakhtin, Ducrot

Francoski lingvist Oswald Ducrot že skoraj tri desetletja razvija novo, drugačno, teorijo argumentacije, "teorijo argumentacije v jeziku" (TAJ), s katero raziskuje argumentativni potencial jezika kot sistema. S TAJ želi pokazati, da so v jezik kot sistem že vpisane določene argumentativne lastnosti, da lahko jezik na nekaterih ravneh argumentira sam po sebi, obenem pa naši, dialoški in interaktivni, argumentaciji vsili določene omejitve.

Teorijo argumentacije v jeziku bi lahko povzeli v treh osnovnih, soodvisnih trditvah:

I. Argumentativno v jeziku prevladuje nad informativnim (oz. "dejstvenim").

II. Semantični opis neke izjave je odvisen od (njenih) možnih nadaljevanj, ne pa od njenega razmerja do "dejstev".

III. V argumentativnih nizih ((A)rgument > (S)klep) je semantična vrednost argumenta in sklepa odvisna od njunega medsebojnega razmerja.

Naj zgoraj navedene trditve ilustriram s pomočjo nekaj primerov. Recimo, da nam sogovornik pravi:

(1) Ura je osem.

Je to argument? Le zakaj bi nam želel kdo povedati, da je ura osem? Zgolj zato, da bi vedeli, koliko je ura? Malo verjetno, razen če smo ga povprašali po točnem času. Če pa nas točen čas ne zanima in nam kdo kljub temu pravi (1), kakšen bi utegnil biti njegov namen?

Človek, ki nam je rekel (1), je želel s to izjavo očitno povedati nekaj povsem drugega. Toda kaj? H kakšnim (diskurzivnim) nadaljevanjem lahko izjava (1) napeljuje? V katero smer argumentira? Kaj lahko iz nje sklepamo? Ker ne poznamo natančnega konteksta², v katerem je bila izrečena, lahko sklepamo na precej različnih možnosti:

² Pokazati bom skušal, da je vloga konteksta v lingvistični analizi pogosto precenjena. Osnovne poteze konteksta daje že izjava (ali celo stavek kot abstraktna jezikovna struktura) sama: kontekst (lahko) dano izjavo sicer (pre)interpretira, toda izjava že sama ustvari svoj osnovni kontekst.

- (1) Ura je osem. > Pohiti!
 > Vzemi si čas!
 > Prižgi radio!
 > Pojdi si umiti zobe!
 ...

Če pa v izjavo (1) vpletemo prislova *že* in *še*, kot:

- (1') Ura je *že* osem.
 in
 (1'') Ura je *še* osem.

potem, *ceteris paribus*, primera (1') ne moremo več speljati v sklep: "Vzemi si čas!", kot v primeru (1), ampak le v sklep: "Pohiti!". Po drugi strani pa iz (1'') ne moremo več sklepati na: "Pohiti!", ampak le na: "Vzemi si čas!". In zakaj bi morali biti ob tem dejstvu presenečeni? Zato, ker (1), (1') in (1'') govorijo o popolnoma istem kronološkem dejstvu – namreč, da je ura osem -, pri čemer (1) lahko napeljuje na povsem različne (sklepe), medtem ko (1') dovoljuje le sklepe, ki napeljujejo na poznost, (1'') pa sklepe, ki napeljujejo na zgodnjost.

Toda kako je to sploh mogoče, če (1), (1') in (1'') govorijo o istem kronološkem dejstvu in je osnova (1), (1') in (1'') isto stanje stvari? No, zato, ker prav to "isto stanje stvari" gledamo iz različnih zornih kotov, iz različnih perspektiv. V primeru (1') osmo uro vidimo (in jo diskurzivno tako tudi predstavimo) kot pozno, v primeru (1'') pa kot zgodnjo. Takšno razlikovanje v okviru **istega** stanja stvari lahko povzroči že preprosta vpeljava dveh argumentativnih veznikov³, v našem primeru dveh prislovov. V primeru (1') prislov *že* naš sklep usmeri v smer "poznosti" ne glede na to, o katerem delu dneva (katerem času) v nadaljevanju govorimo. Podobno velja tudi za primer (1''), le da nas ta navaja na sklep o "zgodnjosti". Dejanski čas je, zaradi uporabe teh specifičnih jezikovnih sredstev, v obeh primerih nepomemben.

To pa, z drugimi besedami povedano, pomeni, da mora biti argumentativna usmeritev v poznost ali zgodnjost na neki način *že* vpisana v obe leksikalni enoti jezikovnega sistema. Naj pojasnim, kaj hočem reči, s pomočjo še enega primera. Recimo, da smo soočeni z izjavo kot:

- (2) Janez je delal.

Na kakšen sklep napeljuje ta izjava: pozitiven, (+)("Uspelo mu bo.") ali negativen, (-)("Ne bo mu uspelo.")?⁴ Prepričan sem, da bi se vsakdo odločil za pozitiven sklep, saj beseda "delo" implicira, da je v nekaj bil vložen določen trud; in če je v nekaj bil vložen določen trud, potem je verjetneje, da bo tisti, ki se je trudil, uspel, kot pa ne.

Nasproten sklep ("Ne bo mu uspelo.") postane splošno sprejemljiv *še*, če ga uvedemo s protivnim veznikom *ampak*. Na primer:

- (2') Janez je delal. *Ampak* mu ne bo uspelo.

³ V nadaljevanju, "vezniki".

⁴ Natančna ubeseditvev je seveda stvar rekonstrukcije argumenta. Ali z drugimi besedami, nikoli ni in tudi ne more biti "natančna".

Ampak uporabljamo zato, da argumentativno pričakovanje in argumentativno usmeritev odvrnemo od tistega, kar se - glede na tisto, kar je bilo povedano pred *ampak* - zdi samoumevno in pričakovano. V primeru, da nam kdo reče:

(3) Zelo sem zaposlen, *ampak* to ponudbo bom sprejel.

bi lahko po prvem delu ("Zelo sem zaposlen") sklepali na: "Ponudbe ne morem sprejeti." Prav kakor bi v primeru:

(4) Pavel je inženir, *ampak* nič prida.

če bi izhajali le iz prvega dela argumentativnega niza ("Pavel je inženir"), najverjetneje sklepali, da se inženir Pavel zna lotiti opravil, za katere je izučen.

Vloga besede *ampak* v primeru (2') je prav opozoriti na drugačen razvoj dogodkov, kot ga ponavadi pričakujemo, če je (ne)kdo delal. Zdaj pa si oglejmo tale dva primera:

(5) Janez je *malo* delal.

in

(5') Marko je *malce* delal.

Izkušnje kažejo (Ducrot 1996), da obstaja nekakšen konsenz, splošno strinjanje o tem, koliko sta Janez in Marko delala – namreč, bolj malo. Vendar pa bi se večina vprašanih na podlagi obeh izjav verjetno odločila, da je delal Marko več (recimo, dve uri) od Janeza (ki je delal, denimo, le eno uro).

Skoraj nemogoče je objektivno in nesporno ugotoviti, koliko več je delal Marko in kakšna je dejanska razlika med *malo* in *malce*. In vendar izjavi (5) in (5') napeljujeta na sklepa, ki sta (argumentativno) nasprotno usmerjena:

(5) Janez je *malo* delal. > Ne bo mu uspelo.

(5') Marko je *malce* delal. > Uspelo mu bo.

Če izjavi presojava po informativni plati – s stališča "dejstev" oz. "dejanskega" stanja stvari v svetu – potem je pomembno predvsem to, da jezik *malo* in *malce* predstavlja kot leksema, ki zaznamujeta majhno količino nečesa; med njima je seveda lahko tudi (manjša) kvantitativna razlika, toda še vedno gre za majhno količino nečesa. Če pa se usmerimo na argumentativni vidik presojanja izjav, vidimo, da jezik prislov *malo* postavi v isto kategorijo kot *nič*, *sploh nič*, prislov *malce* pa v isto kategorijo kot *veliko*. Zakaj? Zato, ker prislov *malo* očitno argumentira v isto smer kot prislova *nič*, *sploh nič*, saj (5) brez težav parafraziramo kot:

(6) Janez *sploh ni nič* delal. > Ne bo mu uspelo.

(5') pa kot (6'):

(6') Marko je *veliko* delal. > Uspelo mu bo.

Zdaj pa še *malce* spremenimo to naše *delo* – besedo *delo*, kot jo vidi jezik - in se vprašajmo, v katero smer je lahko usmerjen sledeči argument:

(7) Janez je delal eno uro.

Če ne poznamo konteksta – in ne vemo, koliko časa je potrebno za opravilo, ki se ga je lotil Janez – potem sta možni obe usmeritvi, pozitivna in negativna:

(7) Janez je delal eno uro. > Uspelo mu bo.
> Ne bo mu uspelo.

Če pa smo soočeni z argumentativnim nizom kot:

(7) Janez je delal eno uro. > *Ampak* mu ne bo uspelo.

nas uporaba veznika *ampak* takoj, **ne glede na kontekst in empirična "dejstva"**, opozori, da je v normalnem oz. pričakovanem poteku dogodkov (ena) ura dela dovolj za uspeh v tem konkretnem primeru. Protivni veznik *ampak* nas tu opozori, da bodisi nimamo opraviti z normalnim potekom dogodkov – da so se razmere spremenile – bodisi moramo upoštevati nov, dodaten kriterij.

Delo pa lahko spremenimo še bolj. Če je bil (7) na neki način nevtralen primer, ki je omogočal dve nasprotni sklepanji, kaj lahko rečemo o primerih (8) in (9)?

(8) Janez je delal *samo* eno uro.
(9) Janez je delal *skoraj* eno uro.

Spet govorimo o istem "dejstvu" – uri dela –, jezik pa s prislovoma *samo* in *skoraj* to dejstvo predstavi kot (v primeru (8)) nezadostno za doseg uspeha:

(8) Janez je delal *samo* eno uro. > Ne bo mu uspelo.

ali pa kot (v primeru (9)) zadostno za doseg uspeha:

(9) Janez je delal *skoraj* eno uro. > Uspelo mu bo.

Rad bi še enkrat poudaril, da **na naša sklepa v primerih (8) in (9) ne vpliva kvantiteta (količina) dela, ampak jezik oziroma raba posebnih jezikovnih sredstev**. Janez je lahko delal štiri ali osem ur (kar bi ob "normalnem" poteku dogodkov morda utegnilo biti dovolj za delo, ki ga opravlja), toda če bi argument formulirali s pomočjo prislova *samo*, ki uvaja dejanski čas dela, bi bil sklep lahko le negativen ("Ne bo mu uspelo") v vseh primerih. *Skoraj* pa, nasprotno, usmeri zaključke v pozitivno smer, ne glede na "dejstva". Še več. "Skoraj X" pomeni, če gledamo iz informativne perspektive (perspektive "dejstev"), "še ne X", "malo manj kot X"; opisuje torej količino, ki je **manjša** od "samo X" (ki je pravzaprav preprosto X). In vendar je ta **dejstveno** manjša vrednost, "skoraj eno uro", **argumentativno** predstavljena kot več dela kot **dejstveno** višja vrednost, "samo eno uro"!

Oglejmo si, kako vplivni so lahko vezniki še na nekaj drugih primerih. Če primerjamo stavka:

(10) Steklenica je *že* na pol prazna.
(11) Steklenica je *še* na pol polna.

vidimo, da opisujeta isto stanje stvari, isto objektivno dejstvo – da namreč v "na pol polni" ali v "na pol prazni" steklenici gladina tekočine sega nekako do polovice. Dejstvi, na kateri se nanašata primera (10) in (11), sta torej pravzaprav enaki, vendar videni iz dveh različnih perspektiv. Kar nam pove, da izjavi (10) in (11) verjetno nista namenjeni poročilu oz. informiranju o dejanskem stanju količine tekočine v obeh steklenicah, ampak nečemu povsem drugemu. Namreč, primera (10) in (11), kljub temu, da opisujeta isto dejstvo, navajata na povsem nasprotna sklepa:

- (10) Steklenica je *že* na pol prazna. > Potrebujemo novo.
(11) Steklenica je *še* na pol polna. > Zaenkrat še ne potrebujemo nove.

Zaradi vpliva veznikov *še* in *že* postane tako sklepanje nujno. Če opišemo steklenico kot "*že* na pol prazno", se dejansko pritožujemo nad tem, da bo kmalu povsem prazna. V tem primeru sklepanje, kot "Zaenkrat še ne potrebujemo nove", pač ni najbolj verjetno. Podobno velja tudi takrat, kadar steklenico opisujemo kot "*še* na pol polno", saj tudi v tem primeru verjetno ne želimo argumentirati za sklep "Potrebujemo novo".

Argumentativni vezniki pa zmorejo še veliko več – lahko kontekstualizirajo primere, ki se na prvi pogled zdijo dekontekstualizirani, in jim pripišejo neki osnovni kontekst. Če je namreč nekaj "*že* na pol prazno" ali "*še* na pol polno", potem lahko povsem upravičeno sklepamo, da gre za opisovanje (takšnega ali drugačnega) procesa praznjenja. Če pa zamenjamo mesti *že* in *še*, kot v:

- (10') Steklenica je *še* na pol prazna.
(11') Steklenica je *že* na pol polna.

potem očitno opisujemo proces polnjenja. O kakšnem praznjenju ali polnjenju govorimo – kakšne so "umazane podrobnosti" –, je za lingvistično analizo nepomembno; to je ves kontekst, ki ga potrebuje.

Pa to še vedno ni vse, kar zmorejo vezniki; argumente lahko namreč tudi dobesedno strukturirajo in oblikujejo. Denimo, da vam na topel poletni dan nekdo predlaga sprehod. Utrujeni ste, zato mu odgovorite:

- (12) Toplo je, *ampak* sem utrujen.

Vabilo na sprehod ste očitno zavrnil. Če pa bi odgovorili malce drugače, recimo:

- (13) Utrujen sem, *ampak* je toplo.

je dejansko stanje še vedno isto kot v primeru (12) – dan je še vedno topel in vi ste še vedno utrujeni –, vendar je iz vašega odgovora mogoče sklepati, da ste vabilo sprejeli. Vse je pač odvisno od tega, kam postavite besedico *ampak* (ali kak drugi veznik), kateri argument se nahaja pred njo in kateri argument ji sledi. **Argumentativno usmeritev sklepa namreč vedno določa tisti argument, ki *ampak* (ali kakemu drugemu vezniku) sledi, in ne tisti, ki mu predhaja.** To pa, povedano z drugimi besedami, pomeni, da imamo (lahko) različne argumentativne usmeritve že znotraj enega samega stavka. Na kakšen način lahko kaj takega sploh analiziramo?

Na tej točki je Ducrot vpeljal "polifonijo" – koncept, ki si ga je sposodil od Bahtina – in ga **posplošil na jezik kot sistem**.

Znano je, da je Bahtin razlikoval med dialogizmom in polifonijo. V svojem delu *Marksizem in filozofija jezika* (1973: 116) polifonijo opiše kot "nekaj izrazito in bistveno ločenega od dialoga. V dialogu besedila vpletenih oseb med seboj niso slovnično povezana, prav tako niso strnjena v enoten kontekst." Dialog tako proizvedeta dva govorca ali več, **polifonija pa je monološka struktura**. Primere za polifone strukture (izjave) je Bahtin našel predvsem v romanih, v svojem delu o Dostojevskem (1984: 180) pa je zapisal tudi tole (zdaj že slovito) definicijo fenomena polifonije:

"Avtor lahko govorico nekoga drugega prilagodi svojim namenom in to tako, da vanjo vnaša nove namere, izjave pa kljub temu zadržijo svoj referenčni namen. Pod temi pogoji in upoštevajoč avtorjeve namere, moramo v taki izjavi prepoznati pravega - drugega pošiljatelja. Zato lahko v eni sami izjavi zasledimo dve različni nameri, dva različna glasova."

Tako po Bahtinu polifona struktura pripada enemu samemu govorcju, obenem pa vsebuje (oz. sta v njej pomešani) "dve različni govorici, dve izreki, dva sloga, dva jezika, dva semantična in aksiološka sistema verovanj." (1981: 304)

Bahtinov študij polifonije se je naslanjal predvsem na romane, Ducrot pa je ta fenomen posplošil kar na jezik kot sistem. Kako je torej polifonijo opredelil Ducrot?

Ducrot meni, da je to, kar tradicionalna lingvistika poimenuje z govorcem, zelo kompleksna in zmedena predstava, ki pod enim pojmom združuje več povsem različnih idej. Zato predlaga razločevanje med **avtorjem, govorcem in izjavljalcem** izjave.

Avtor izjave je tisti, katerega aktivnost ima za posledico nastanek izjave; avtor opravi vso nujno intelektualno aktivnost, ki je potrebna za oblikovanje izjave. Čeprav se zdi to na prvi pogled očitno, pa lahko postane v nekaterih primerih dvoumno.

Predstavlajte si na primer sebe v vlogi učenca (primer sem si izposodil od Ducrota (1996)). Šola prireja športni dan, vi pa potrebujete, če se ga želite udeležiti, pisno privoljenje vaših staršev. Razrednik vam razdeli obrazce, ki jih morate podpisane prinesiti nazaj v šolo. Na obrazcih piše nekaj takega kot: "Svojemu sinu/hčerki dovoljujem, da se udeleži športnega dneva," na dnu pa se nahaja črta, pod katero piše "podpis". Obrazec prinesete domov, vaš oče ali mama pa se morata podpisati na črto, nad besedo "podpis". Kdo je tu avtor besedila "Svojemu sinu/hčerki dovoljujem ..."? Vaša mama oz. oče, ki sta se pod izjavo podpisala? Učitelj, ki vam je obrazec izročil? Tajnica, ki je obrazec natipkala? Ravnatelj, ki ji je izjavo naročil natipkati? Šolsko ministrstvo? Težko je reči. Prav zato moramo ločevati tudi med govorcem in izjavljalcem.

Govorec je tisti, ki je odgovoren za izjavo, ki ga ima za odgovornega izjava sama (je vpisan vanjo), oz. je odgovoren za dejanje izjavljanja izjave.

V našem primeru z učencem in njegovimi starši na prvi pogled nimamo težav – izjava vsebuje morfem 1. osebe ednine sedanjika (-m), ki kot govorca izjave (nedvoumno) določi osebo, podpisano pod izjavo. Kaj pa se zgodi, če izjava ne vsebuje tako transparentnih jezikovnih sredstev? Ali naj bo govorec res odgovoren za vse, kar je rečeno v izjavi? Moramo res vse, kar je izrečeno (ali nakazano) v izjavi, nujno obravnavati kot govorcevo stališče?

Na tej točki je torej potrebno vpeljati izjavjalce. Po Ducrotu ima namreč vsaka izjava (lahko) več izjavjalcev ali (če smo natančnejši in manj zavajajoči) več različnih **izjavjalnih položajev**, kar, povedano z drugimi besedami, pomeni, da je lahko v

posamezni izjavi zastopanih več različnih stališč. Ducrotovo stališče je pravzaprav še bolj radikalno; trdi namreč, da lahko vsako izjavo razčlenimi v najmanj dva izjavljalna položaja. Vzemimo primer negacije:

(14) Ta ograja ni rdeča.

Govorec te izjave predstavlja dva izjavjalca oz. izjavljalna položaja:

- prvega, (I1), ki trdi, da je ograja rdeča, in
  - drugega, (I2), ki zavrača njegovo trditev.
- Sam, kot tisti, ki izjavo izreka, se priliči I2.

In vendar – kaj nam omogoča, kaj nam sploh dovoljuje, da postopamo na ta način? Kaj nam daje pravico, da razlikujemo med **različnimi** izjavljalnimi položaji v okviru iste izjave? V primeru (14), na primer, že samo dejstvo, da ograj, ki bi bile "nerdeče", "ne-rumene" ali "ne-rjave", sploh ni. Seveda ograjo lahko **opišemo** kot "nerdečo", "ne-rumeno" ali "ne-rjavo", vendar nam ta podatek ne da prav nobene predstave o tem, kakšne barve ograja v resnici je. Zato nekdo, ki trdi, da "X ni ...", nujno (četudi implicitno) ugovarja nekemu (četudi neizrečenemu) mnenju, ki trdi nasprotno – da namreč "X je ..." (kar seveda ne pomeni, da trdilne izjave ne morejo biti polifone; če nekdo pravi: "Ta ograja je rdeča," lahko s tem zatrjuje nekaj, kar je nekdo drug zanikal).

Ti argumenti morda zvenijo preveč ontološko, zato se bom raje oprl na primer iz filozofije jezika. Pred leti (Žagar 1991a) sem skušal analizirati eksplicitne performative s pomočjo polifone analize. Zdelo se mi je, da so izjave kot:

(15) Obljubim.

zelo nenavadne. Če se vam zdi primer sporen, ker da je izvzet iz konteksta, si ga seveda lahko ogledamo še v eni od mogočih "kontekstualiziranih" oblik:

(15') Obljubim, da bom prišel.

Na žalost izjava še vedno zveni zelo nenavadno. Le težko si namreč predstavljam koga, ki bi, kar tako, brez posebnega povoda in razloga, rekel (15). Zato lahko spet, in to povsem upravičeno, ugovarjate, da je izjava vzeta iz konteksta in da njen govorec verjetno odgovarja na vprašanje, na primer:

(16) Prideš?

Recimo, da zdaj imamo neki osnovni in neposreden kontekst. Kljub temu pa se mi dialoške povezave, kot je, na primer:

(17) A: Prideš?

B: Obljubim, da bom prišel.

zdijo zelo nenavadne. V kaki grški tragediji ali francoski klasicistični drami še morda, ne pa tudi v vsakodnevnem pogovoru. Nekaj ne zveni prav: ali nekaj manjka ali pa je nečesa preveč. Kaj želim povedati?

Najbolj običajen, vsakdanji, odgovor na vprašanje (16) bi se verjetno glasil - pod pogojem, seveda, da ostane pritrdilen – ali:

(18) Da.

ali

(19) Pridem.

le težko pa (15'). Če na vprašanje (16) odgovorimo s (15'), naš odgovor vsebuje neki presežek glede na zastavljeno vprašanje, presežek, ki opozarja, da nekaj manjka. Primerjajmo dve kratki, simulirani, dialoški navezavi:

I
A: Prideš?
B: Pridem.

II
A: Prideš?
B: Obljubim, da bom prišel.

Kakšna je razlika med njima? V prvem dialogu oseba B osebi A odgovori z jedrnatim, neposrednim odgovorom, v katerem potrdi svoj prihod. V drugem dialogu pa oseba B ne odgovori neposredno, ampak svoj prihod obljubi – s performativnim dejanjem obljube se (svečano) obveže, da bo prišla. Kaj to pomeni?

Če si pobliže ogledamo odgovor osebe B v drugem dialogu, vidimo, da sploh ni odgovorila na vprašanje, ki ji ga je zastavila oseba A! Oseba A od nje ni zahtevala obljube, da bo zares prišla, ampak jo je le vprašala, ali pride ali ne. Tako postane očitno, da oseba B v drugem dialogu ni odgovorila na vprašanje, ki ji ga je zastavila oseba A, ampak na vprašanje (ali del poprejšnjega pogovora), ki v danem dialogu sicer ni prisotno, lahko pa nanj sklepamo zaradi rabe performativnega prefiksa.

Osnovna struktura drugega dialoga bi zato morala biti poliloška, ne le dialoška. Nekako takole:

(17") A: Jutri imamo zabavo. Prideš?
B: Da.
C: To bi bilo pa prvovrstno presenečenje! Nikoli te ni!
B: Obljubim, da bom prišel.

Različnih stališč izjavljalcev seveda ne moremo prikazovati na način, ki sem ga pravkar uporabil sam – kot pogovor, sestavljen iz "resničnih" izjav, ki naj bi jih (ne)kdo dejansko izrekel. So le rekonstrukcija, rekonstrukcija konteksta. Prav tako ni mogoče stališčem različnih izjavljalcev prisoditi ontološkega statusa, ki bi bil enakovreden izhodiščni izjavi, izjavi, s katero smo analizo začeli, saj so ta stališča le produkt analize in imajo zgolj teoretičen in hipotetičen status. **Različna stališča izjavljalcev smemo predstaviti le kot odnose, položaje in usmeritve**, na ta način pa primer (17) lahko analiziramo s pomočjo govorca in treh izjavljalcev:

- II predstavi dejstvo D (zabava jutri zvečer) in svojo izjavo formulira kot povabilo;
- I2 prepozna predstavitev I1 kot povabilo in ga sprejme;
- I3 podvomi v iskrenost I2 in njegov sprejem povabila prikaže kot dvomljiv;
- I2' nasprotuje I3 in sprejem povabila dodatno podkrepi z obljubo prihoda.

Ena Ducrotovih najslovitějšíh analiz je analiza pragmatične uporabe francoskega prislova "toujours" (Cadiot, Ducrot, Nguyen & Vicher (1985)). Recimo, da imamo opraviti s takim argumentativnim nizom:

- (12) Allons au bistro. On y sera *toujours* au chaud.
"Pojdimo v bistro. Tam nam bo *vsaj* toplo".

Po Ducrotu lahko razločimo najmanj pet izjavljalcev:

- I1 predstavi dejstvo D, v našem primeru lastnost L (toploto) objekta O (bistroja): "V bistroju je toplo", hkrati pa predstavi to lastnost (toploto) kot prednost objekta O;
- I2 uporabi lastnost L kot argument za sklep S: "Pojdimo v bistro";
- I3 predstavi lastnost L kot le šibko prednost objekta O;
- I4 to šibkost predstavi kot šibkost, ki dejstvu D odvzame sleherno argumentativno vrednost, posledica tega pa je zavrnitev stališča I2;
- I5, po drugi strani, meni, da je lastnost L, čeprav zgolj šibka prednost, še vedno zadosten argument za sklep S ("Tudi majhna prednost je boljša kot nič"), s čimer zavrne stališče I4.

En argumentativni členek, pet izjavljalcev in ključno vprašanje: ali obstaja zgornja meja za število izjavljalcev, ki jih lahko razločimo v posamezni izjavi ali argumentativnem nizu? Ducrotov odgovor je (v principu): ne. Število izjavljalcev je lahko neomejeno. Sam menim, da moramo biti previdni, in da števila izjavljalcev ne smemo povečevati čez mejo, ki jo (še) dopušča analiza. V zgornjem primeru tako ne vidim pravega razloga za ločevanje med I3 in I4. Takšno ločevanje bi bilo lahko le hipotetično, idealno, in ga ni mogoče utemeljiti z razpoložljivimi podatki: raba prislova "toujours" (v našem primeru "vsaj") nam pove le, da je argument za morebitno odločitev šibak (kar podpira stališče I3), vendar pa ni nobenega pokazatelja, na podlagi katerega bi lahko sklepali, da je argument tako šibak, da izgubi sleherno argumentativno vrednost. Povedano drugače - če želimo polifono analizo jemati resno (in kot smo videli, je lahko zelo uporabno analitično orodje), potem se moramo držati danih empiričnih podatkov, ne pa umišljenih ali zgolj mogočih domnev.

Vrnimo se zdaj še enkrat na primer (12):

- (12) Toplo je (argument), *ampak* sem utrujen (sklep).

s katerim smo odgovorili in zavrnili vabilo na sprehod.

Po Ducrotu (1996) imamo tu opraviti z najmanj štirimi izjavljalci: I1 in I2 se nanašata na "Toplo je", I3 in I4 pa na "Utrujen sem". I1 z besedami: "Toplo je", opiše vreme. Ta "Toplo je" - ne pozabite, da je nekdo predlagal sprehod - je predstavljen kot argument, ki govori v korist sprehodu, I1 pa to argumentacijo (lahko) podpre tako, da se opre na topos kot:

- (T1) Bolj ko je toplo, prijetneje je iti na sprehod.⁵

⁵ Na žalost mi prostor ne dopušča, da bi podrobneje predstavil razmerje med polifonijo in topoi. Podrobnejšo informacijo o tem bo zainteresirani bralec (kakor tudi zainteresirana bračka) našel v Ducrot (1996) in/ali Žagar (1995).

Tu se vključi I2, ki, izhajajoč iz stališča I1, (implicitno) argumentacijo zaključí z (implicitnim) sklepom: "Pojdiva na sprehod". Nasprotuje jima I3, katerega glas lahko slišimo v tistem delu argumentativnega niza, ki pravi: "Utrujen sem." I3 svojo argumentacijo (lahko) podpre s toposom, kot:

(T2) Slabše ko se človek počuti, manj prijetno je iti na sprehod.

S tem ko "Utrujen sem" ponudi kot argument proti sprehodu, je počutje predstavljeno kot lastnost, zaradi katere sprehod lahko postane neprijeten. Končno se vključi še I4, ki, izhajajoč iz stališča I3, (implicitno) zavrne vabilo na sprehod.

V Žagar (1997) sem takšno analizo zavrnil takole: če I2 nekaj sklepa, izhajajoč iz stališča, ki ga zagovarja I1, I4 pa nekaj sklepa, izhajajoč iz stališča, ki ga zagovarja I3, zakaj potem sploh potrebujemo I2 in I4? I2 in I4 bi lahko svoje sklepe oblikovala tudi sama.

Prav takšnemu sklepanju pa se moramo izogniti, če želimo polifono analizo jemati resno. Ducrotovi izjavljalci namreč niso konkretne, fizične osebe, ki bi lahko poslušale druga drugo in v pogovoru oblikovale lastne sklepe; **izjavljalci pravzaprav zaznamujejo le različne izjavljalne položaje, različna stališča in perspektive, ki jih lahko razločimo v posameznih argumentacijskih nizih.** Izjavljalci niso živa bitja, ki bi se lahko med sabo pogovarjala. So le teoretične (in analitične) entitete, ki nam pomagajo rekonstruirati argumentativni tok.

Če torej želimo v naši analizi zajeti **vsa** stališča, ki jih lahko določimo v **posameznem** argumentativnem nizu, potem potrebujemo tudi I2 in I4.

LITERATURA

- Anscombe, J.-C., O. Ducrot (1983) *L'Argumentation dans la langue*. Brussels: Mardaga.
- Bakhtin, M. (pod imenom V. N. Volosinova) (1973) *Marxism and the philosophy of language*. New York: Seminar Press.
- Bakhtin, M. (pod imenom V. N. Volosinova) (1981) Discourse in the novel. *The dialogic imagination. Four essays*. Austin: University of Texas Press.
- Bakhtin, M. (pod imenom V. N. Volosinova) (1984) *Problems of Dostoevsky's Poetic*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Cadiot, A., Ducrot, O., Nguyen, T.-B., Vicher, A. (1985) Sous un mot, une controverse: Les emplois pragmatiques de "Toujours". *Modèles linguistiques VIII/2*.
- Ducrot, O. (1972) *Dire et ne pas dire*. Paris: Herman.
- Ducrot, O. (1973) *Le preuve et le dire*. Paris: Mame.
- Ducrot, O. (1978) Structuralisme, énonciation et sémantique. *Poétique 33*.
- Ducrot, O. (1980) *Les échelles argumentatives*. Paris: Minuit.
- Ducrot, O. (1982) Note sur l'argumentation et l'acte d'argumenter. *Cahiers de linguistique française 4*.
- Ducrot, O. (1983) Opérateurs argumentatifs et visée argumentative. *Cahiers de linguistique française 5*.
- Ducrot, O. (1984) *Le dire et le dit*. Paris: Minuit.
- Ducrot, O. (1992) Peut-on séparer sémantique et pragmatique. Manuscript.
- Ducrot, O. (1996). *Slovenian lectures/Conférences slovénes*. Ljubljana: ISH.
- Ducrot, O. et al. (1980) *Les mots du discours*. Paris: Minuit.
- Eemeren, F. H. van, Grootendorst, R., Kruijer, T. (1984). *The study of argumentation*. New York: Irvington Publishers, Inc.
- Moeschler, J. (1985) *Argumentation et conversation. Element pour une analyse pragmatique du discours*. Paris: Hatier-Crédif.
- Toulmin, S. (1974) *The uses of argument*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Žagar, I. Ž. (1991a). How to do things with words - The polyphonic way. V Žagar, I. Ž. (ed.) *Speech acts: Fiction or reality*. Ljubljana: Institute for Social Sciences.
- Žagar, I. Ž. (1991b) Argumentacija v jeziku proti argumentaciji z jezikom. *Anthropos, III/IV*.

- Žagar, I. Ž. (1992) O polifoniji, argumentativnem pričakovanju in njegovem spreveščanju. *Časopis za kritiko znanosti* 140/141.
- Žagar, I. Ž. (1995) *Argumentation in language and the Slovenian connective pa*. Antwerp: Antwerp Papers in Linguistics 84.
- Žagar, I. Ž. (1997) From reported speech to polyphony, from Bakhtin to Ducrot. V Javornik, M. (ed.), *Bakhtin and the humanities*, Proceedings of the International Conference, October 19-21, 1995. Ljubljana: ZIFF.